

Nafarkaria

Nafarroako gehigarria / Ostirala, 1992ko maiatzak 8 / II. urtea / 24. zenbakia

Karlismoa, oraindik ere

Ehun eta berrogeitamar baino gehiago urte pasa dira lehenbiziko karlistada (1833-1840) gertatu zenetik hona. Aldaketa handiak izan dituzte epe horretan txapelgorriek: Don Carlos Maria Isidroren absolutismo kontrairaultzailetik Don Carlos Hugoren sozialismo autogestionatzailera bada aldea. Izenari atxiki diote, baina. Horretaz eta beste gauza askoz mintzatu gara Jose Angel Perez-Nievas buruzagi karlistarekin. Estatutu berriak prestatzen ari den Euskal Herriko Partidu Karlistako sekretaria da Perez-Nievas.

Barnean

TOPONIMIA

Irurtzun ondoko
bi malkorren
izena eztabaidagai /vi-v

ARGITALETXEAK

Hierbaola, helburu
eta gogo bakarra
ipuina delarik /vii

Metropoli forala

FELIPE RIUS

Beltz batek harri bat bota du eskaparatearen kontra. Ondoan 'Welcome to LA' irakur daiteke kartel batean, ongi etorriak urteetan zehar bildutako amorrua azkenean lehertu den hiri erraldoira, ongi etorriak kilometro karratu batzutan ekonomiak berezi dituen hiru edo lau mundu desberdinak erakusten dituen metropolira.

Mendebaldeko familiek afaltzen duten bitartean ikusi dituzte irudiak sukaldeko telebista txikian eta ez dute batere harridurarik adierazi, igandeko partiduaz mintzatzen segitu dute eta aitak gatza pasatzeko eskatu dio alaba gazteenari. Urruti dago Los Angeles, amerikanoen problemak dira. Ez dakite beheko izkinean skin-head batzuk arabe bati sekulako jipoia ematen ari zaizkiola eta Cadiz aldean hamasei etorkin ilegal zekartzan txalupa bat hondoratu dela entzun aurretik zapping egin dute beste kanal batean jartzen duten pelikula ikusteko.

Eskerrak hemen beltz gutxi dauden esan dute batzuk egongelako sofán eserita, eta whisky zurrupada luze bat hartu dute. Beldur diete arrotzei, begiak ixten dituzte kanpoko kulturen aurrean —askotan baita berta-koari ere— eta ziur sentitzen dira harresiaren barnean, ez dira kon- turatzen zirrikituak toki guztietan agertzen ari direla.

Mestizajea etorkizuna dela sinistu nahi dut, konbentziturik nago ez zaigula beste irtenbiderik geratzen, eta gizartearen sektore batzuk defendatzen duten isolamenduak suizidio kolektibo batera garamatzala uste dut. Juan Goytisolo edo Hanif Kureishi bezalako idazleek, Negu Gorriak, Mano Negra, Peter Gabriel eta beste zenbait musikok argi eta garbi adierazten digute elkarren beharra daukagula, baina hala ere Europa guztian kontrako mezua zabaltzen ari da, gaur Los Angelesen txikitu duten eskaparatea bihar munduarekin gertatu daitekeenaren premonizio bat izan daitekeela ulertu gabe.

Handwritten notes and calculations in the bottom right corner, including a vertical sum: 1519 + 1085 = 2604, and other scribbles like '2550', '2000', and '24/13/1'.

Gure aukerak

ERAKUSKETAK

Patxi Araujo artista nafarraren erakusketa ikusgai dago Iruñeko Cafe-Galeria Lacava aretoan, Iturramako Iñigo Aritza kalean. Bilboko Arte Ederretako fakultatean ikasi du pintore gazte honek, eta orain baino lehen egin ditu beste erakusketa batzuk. Maiatzaren 17a arte iraungo du Araujoren esposaketa honek.

Ana Mari Marin Elizondoko artista honen erakusketa Iruñeko Maisonave hotelean ikus daiteke maiatzaren 26a arte. Pintoreak bere azkeneko 55 obrak ekarri ditu, 5 olio eta 50 akuarela, besteak beste. Artelanetan Baztango txoko askoren irudiak agertzen dira, Iruñeko zenbaitekin batera.

Antonio Maturen artistaren erakusketa Tafallako Erakusketa Aretoan ikus daiteke maiatzaren 17a arte. Maturenen esposaketa hau Tafallako Kultur Patronatoak, Tarazonako Udalak eta Nafarroako Gobernuak antolatuta dute.

BESTELAKOAK

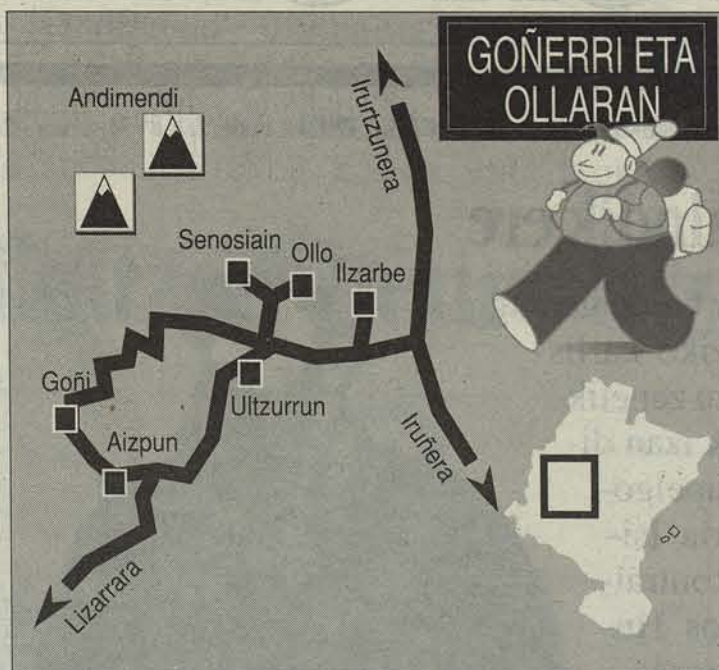

Joxemiel Barandiaran ospetsuari omenaldia egingen diote datorren astean Nafarroako Museoan. Nafar Ateneoak antolatuta duen omenaldiari maiatzaren 12an egingen den mahai inguruak emanen dio hasiera. Bertan Jose Maria Jimeno Jurio, Ignazio Barandiaran eta Jose Maria Satrustegi izanen dira, aita Barandiaranen bizitza eta obrari buruz hitzegiten. Beste ekitaldi guztiak

Iruñerriatik, negu garaian, txuriz ikusten diren azken tontorrak, Pirinioak kenduta, Andimendiko kaskoa dira, Olloibar eta Goñibar aldera ematen dutenak. Hain zuzen ere, Iruñetik gertu, ibar hauek izan dira izkutuen eta gorduetuenetakoak zonalde honetan. Behialako kondairen arabera ere, hemen —Goñerrian— zeuden euskaldunen jauntxo garrantzitsuenetakoan, ondoren errege izanen zirenak.

Ollaranen Artetako iturbegia da ikustekoa, Nafarroan dagoen garrantzitsuenetakoak, eta benetan ikusgarria euria apurra bota ondoren. Orain dela zenbait urte arte hortik bakarrik hornitzen zen Iruñea osoa. Artetako gainetik ikusmira paregabea dasta daiteke Ollaranaren gainean.

Goñerri laborea, patata eta abeltzaintza zen orain dela gutxi arte bertako bizimoduaren sostengua. Etxeak dotore oso dira, asko eta asko berriki berrituak, eta Aizpungo jauregia da azpi-

marratzekoa, XV mendekoa.

Bi ibar hauetatik Leziza eta Peña Blancara ateraldiak egin daitezke, batez ere Artetatik. Hortik ere Trekua Artetako tri-

kuharriari bisita egitea badago, Txargain atakatik oso gertu. Ondotik ere Goñi Bordenara dago, Andimendi eta Ollarango mugarren artean.

10,30etan. Filma honek Oskar bat irabazi zuen aurtengo lehiaketan. Era berean, igandean, hilak 10, 'Gremlins 2' filma ikusgai egongo da zinema berean, arratsaldeko bostetan.

IKASTAROAK

'Usadio eta ohiturak, ohitura herrikoiak' deritzen ikastaroa antolatuta du Tafallako Kultur Patronatoak. Ikastaroa maiatzaren 11tik 15era luzatuko da, eta Ortzadar Folklore Taldeko kideak izanen dira ikastaroko maisuak.

'Taldea dinamika' ikastaroa trinkoa IPESek antolatuta du aste-buru honetarako. Ikastaroa gaur bertan hasiko da Iruñean, arratsaldeko lauretan hasi eta ilunabarreko zortzirak arte luzatuko den sesioan. Bi sesioetan bananduko da bihar ikastaroa, lehena goizeko hamarretatik eguerdiko bietara eta bigarrena eta azkena, arratsaldeko lauretatik gaueko zortzietara luzatuko dena. Irakaslea Iosu Cavodevilla izanen da.

ANTZERKIA

'Don Quijote, fragmentos de un discurso teatral' ('On Kixote, antzerki diskurtso baten zatiak') obra antzeztuko dute gaur eta bihar, maiatzak 8 eta 9, Iruñeko Gaiarre antzokian. Emanaldiak ilunabarreko zortziretan izanen dira, eta Juan Etxanobe eta J. M. Flotats dira On Kixote eta Antso Panzaren pertsonaiak antzeztzen dituztenak.

MUSIKA

Mala Fama taldea arituko da gaur, maiatzak 8, Iruñeko Katos tabernan. Talde iruñarra indarra handiz dabil azken bolada honetan, eta kontzertu anitz eskeintzen ari da.

Los Del Rayo talde altsasuarra izanen da larunbatean, maiatzak 9, Antsoingo Euskalherria enparantzan. Rock & Roll gogorra beraz antsoaindarrentzat larunbat gabeko.

ZINEMA

'El rey pescador' ('Errege arrantzalea') izeneko pelikula eskainiko da gaur, maiatzak 8, Leitzako zinematokian, gabeko

ERRAN DUTE

ASTEKO PERTSONAIAK

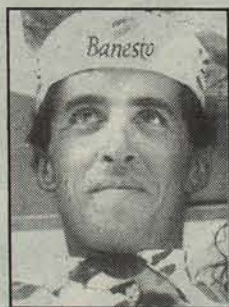
Juan Garcia Blasco

NUPko errektorea

Nafarroako Unibertsitate Publikoak hirugarren errektorea dauka aste honetatik. Gehiegixko bidea justu justu hsi besterik ez duenarendako. Lehendabizikoei —Burillo eta Gonzalez— unibertsitate bertatik urrun samar zeude: a leporatu zitzaizien, eta talde guztien onespina izan dezakeena aukeratu nahi izan dute oraingoan. Horretarako, zargozar honek garbi azaldu du unibertsitateko talde guztiekin lan egiteko bere nahia, eta politikatik urrun arituko zela esan zuen. Galtzailea, beti bezala, unibertsitatea bera izan da, kostata lortuko bait du, era honetan, ospe apurra.

Pedro Delgado

Txirrindularia

Banestokoa bakarrik gelditu Bzen Plat de Bereteko malda gogorretan, etsai kupidagabeen aurrean kixote bailitzan. Hala ere, ez zuen amore eman, eta hor darrai, lehendabizikoen artean, bere taldetik laguntza handia jaso ez badu ere. Delgado, nafar askorendako, nafarra balitz bezala da, Etxabarriren taldeari poz franko eman diolako. Taldeak, baina, ez dio Vuelta honetan mesederik handiegia egin, talderik sendoen Tourrarendako gorde bait du. Hori ez da aitzakia, baina, Banestok —Delgado kenduta— ezer gutxi egiteko lasterketa honetan. Bakoitzari berea.

Fermin Azkona

Intsumisoa

Intsumiso nafarrak ostegunean bertan ezagutu zuen epaileak bere kasuari buruz hartutako erabakia: bi urte, lau hilabete eta egun bateko gartzela zigorra. Kolpe gogorra bera eta intsumiso guztiendako, hori bait zen Nafarroan egiten zen mota honetako lehendabizikoei epaiketa. Intsumisoak baikor zeuden Gipuzkoan eta Madrilen izandako zenbait erabaki pozik egoteko modukoak zirelako. Hala ere, Nafarroan ez da horrelakorik gertatu, eta epaileak soilik legeri erreparatu dio, atzean dagoen mugimendu eta giro zabalari jaramonik egin gabe.

«Autobideko proiektu hau ia semetzat daukat».

Jose Ignacio Lopez Borderias
Herriaren kontseilaria

«Hemen berehala pasatzen gara lehoi izatetik saguak izatera».

Pedro Mari Zabalza
Osasunako entrenatzailea

«Jota geldirik dago, eta bakoitzak nahi duena abesten du».

Julian Aranaz
Joteroa

«Greba egitea ez da nahastea; dekretukada bera da nahastea».

Julio Anguita
Politikaria

ADI !

EUSKALERRIA IRRATIA FM 91.0

Larunbatetan 9etatik 10etara... **Xinguli Mangulu** harurrendako saioa.

XORROXIN IRRATIA FM 107.5

Egunero 13.00etatik 13.45etara... **Informazio Saioa** Baztan, Malerreka eta Bortzirietako informazioa. Elizondo, Bera eta Lesaka egunero.

HERRI IRRATIA OM 1134-FM 87.9

Asteazkenan FMn 21.00etatik 22.00etara... **Gautxori** irratia saioa. Narrazioak.

RNE RADIO 1 OM 835

Asteazkenan 20.30etatik 22.30etara... **Zuri eta Beltz** Elkarrizketak, erreportaiak, musika.

ARALAR IRRATIA FM 106.2

Asteazkenan 13.30etatik 14.00etara... Bertako bizilagun eta pertsonai ospetsuei elkarrizketak.

Jose Angel Perez-Nievas

Politikaria

«Herrien mundurantz goaz»

XABIER ZABALZA / IRUNEA

EGUNKARIA.— Zer zentzu du karlista izateak gaurregun, XXI mendearen atarian?

JOSE ANGEL PEREZ-NIEVAS.— Karlismoa mugimendu politikoa da, gero partidu bilakatu dena, elkarrekin bizitzeko konponbideak ematen dituen. Konponbide horiek, ez horixe, ez dira XIX mendeko pertsonentzat.

EGUNKARIA.— Nola da posible 1936an Francori lagundu zion mugimendu batek gaur bere burua sozialista autogestionariotzat izatea?

PEREZ-NIEVAS.— Saio karlista batzu izan ziren armekin Errepublikaren kontra altxatzeko. 1936an frankistekin batera joan ziren karlistak. Partidu Sozialista eta Partidu Komunista ere altxatu ziren legeko egoeraren kontra 1934ean. Batzuek garaitu eta besteek galdu egin zuten. Hori ez beste da diferentzia. Karlismoak, baina, ez zuen altxamendua militarrekin prestatu, bere kasa baizik.

Karlismoak esperantzatsu hartu zuen Errepublika: Don Jaimek (orduko erregegai karlistak) aginduak eman zizkion buruzagi karlista guztiei Errepublika abegiz hartzeko, Espainarentzat onura handia izan litekeelakoan. Errepublika apirilaren 14ean aldarrikatu zen; maiatzaren hasierako, komenturak erretzen hasiak ziren. Horrek behartu zuen karlismoa egoera berriro aztertzea.

Karlismoaren bilakabidea; 60etako hamarkadan, Carlos Hu-

goren (orduko erregegaiaren) karismari zor diogu. Sozialismo autogestionarioa printzipio zaharrak—Jainkoa, Sorterria, Foruak eta Errege— gaurkotzea baizik ez da. Herrilurrak autogestio mota bat dira.

EGUNKARIA.— Zer proiektu du Euskal Herriko Partidu Karlistak euskaldunentzat?

PEREZ-NIEVAS.— Euskal Herria arazo zaila da. Euskal Herriaren ardatz historikoa Nafarroa izan da. Ardatz hori, baina, hautsi egin zen. Eta ez zuten kanpotarrek hautsi, bertakoek baizik. Nafarroaren independentzia galdu erazi zutenak euskaldunak ziren.

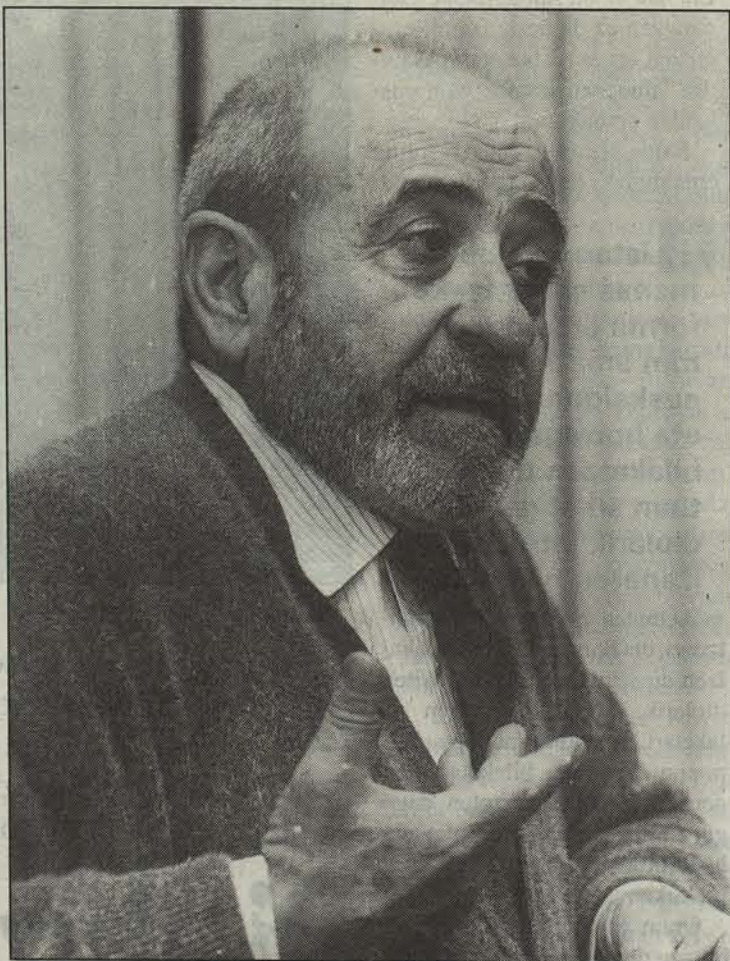
EGUNKARIA.— Behin esan zenuen Gernikako estatutua 'laesa patriako krimena' dela.

PEREZ-NIEVAS.— Oraindik ere diot hori. Sobera azkar egin zen, Euskal Herriaren arazo osotasunean konpondu gabe. Demagun orain Euskal Herria politikoki antolatzen dela. Zein izanen luke hiriburu? Lehen inork ere ez zuen ezbaian jartzen Euskal Herriko hiburua Iruñea dela. Gaurregun, zaila baino zailagoa izanen litzateke. Errezeluak sortu dira. Askoz errazagoa da geldirik dagoen tren batera igotzea marxan dagoenera baino. Nafarroaren aferra konpondu gabe ez zatekeen estatutua ezarri behar.

Ez zela posible? Partidu Karlistak garbi-garbirik ditu eskuak konstituzioari dagokionean. Guri ez ziguten konstituziora hurbiltzen ere utzi, ez bait gintuzten 1977ko hauteskundeak pasa arte onartu.

Iragan igandean berrehun bat karlista azaldu ziren Jurramendira, urteroko ospakizunari lotuz. 'Jainkoa, Sorterria eta Errege' oihu zaharrak sozialismoari eta federalismoari utzi die lekua. Jose Angel Perez-Nievas Euskal Herriko Partidu Karlistako

buruzagiaren ustez, karlismoa gai da XXI mendeko gizon-emakumei erantzunak emateko. Utopiari ez dio ukorik egiten Perez-Nievasi eta, aitortzen duenez, haren helburuetako bi Euskal Herriaren autodeterminazioa eta Herrien Estatu Unibertsala dira.

Jose Angel Perez-Nievas.

EGUNKARIA.— Karlistek federakunde bat proposatzen dute Hego Euskal Herriko lau herrialdeentzat.

PEREZ-NIEVAS.— Partiduarentzat estatutuak prestatzen ari gara. Partida Euskal Herria ikusten dugun moduaren arauera antolatuko dugu. Herrialde bakoitzeko partiduak autonomia guztia izanen du. Euskal Herriko Bil-

tzarreak herrialde guztiak edo herrialde bat baino gehiago ukitzen dituzten aferetan baizik ez du hizpidea izanen. Haatik, ukitutako herrialdeetako ordezkariak ez bestek izanen dute botua. Elkarrekin abiatzeko ahalik eta gutien utzi beharra dago. Hori Barne Ministeritzak oneritza emanez gero.

EGUNKARIA.— Lapurdik, Ba-

xenabarrek eta Zuberoak ordezkari izan izan lukete zuek proposatzen duzuen federakundean?

PEREZ-NIEVAS.— Arazo hori are zailagoa da. Haiek erabaki behar dute gurekin batera joan nahi dutenentz. Inposizioak gabe. Proiektu politikoa erakargarria bada, agian sartu nahiko dute.

EGUNKARIA.— Europaren etorkizuna Herrien Europa da?

PEREZ-NIEVAS.— Ez soilki Europarena. Unibertsalismoa eta herriak elkarren osagarriak dira. Herrien Europa ez ezik Herrien Estatu Unibertsala ere eraiki behar dugu.

EGUNKARIA.— Duela urte batzu, Jurramendin, esan zenuen komunikabideek segitzen bazuten zuen partiduari boikota egiten, agian borroka armatuari ekinen zenietela. Laugarren gerra karlista hastekotan dugu?

PEREZ-NIEVAS.— Gu saiatu gara, azkeneko milimetroa arte, legeak ematen dituen aukerak erabiltzen. Hauteskundeetako akatsen kontra aurkeztu ditugun salaketak artxibatu egin dira. Beste partiduek ez dituzte legeak betetzen. Gu saiatzen gara beterazi daitezela. Segituko dugu borroka demokratikoan posible den bitartean. Ezin da herriaren bizkar bizi. Los Angelesen gertatu berria dena, lekuko. Demokratiak ez badira bideak ematen, nonbait hausten da. Baldin bada bideak ikusten ez dituenik, baten bati burua berotzen ahal zaio. Guk espero dugu zinez demokratikoa den gizartea sortzen ahal dela.

«Karlismoak eta ETak jatorri bera dute»

X.Z. / IRUNEA

EGUNKARIA.— Monarkia ala errepublika?

PEREZ-NIEVAS.— Ez zait axola gobernamentu mota.

EGUNKARIA.— Nafarroa Euskadi da?

PEREZ-NIEVAS.— Nafarroa Euskal Herria da. Euskadi honez gero gauzatua den entitate politikoa da.

EGUNKARIA.— Autodeterminazioa ala independentzia?

PEREZ-NIEVAS.— Ez doaz elkarren kontra. Autodeterminazioak independentzia eskubidea dauka bere barnean. Guk bai esaten diogu autodeterminazioari, emaitza errespetatuz. Haatik, guk federakundea proposatuko dugu.

EGUNKARIA.— Karlismoaren historiako okerrik handiena?

PEREZ-NIEVAS.— Askotarik izan dira. 1936koa ez zen okerra izan. Uztailaren 17a ailegatuta 18a beharrezkoa zen.

EGUNKARIA.— 'Oriamendi' (1936. urtean karlistek kantatzen zuten himnoa) ala Internazionala?

PEREZ-NIEVAS.— 'Oriamendi'.
EGUNKARIA.— Jose Artechek zioen euskaldun ororen baitan karlista bat dagoela eta karlismoaren azkeneko agerpidea ETA dela.

PEREZ-NIEVAS.— Nik esan izan dut edozein nafarri burua harraskatuz gero txapel gorria agertzen dela. Nik ez nuke esan esaldi hura ez dela egia. Militante karlista batzu ETAn sartu izan dira. Karlismoa sortu zuten eta konpontzeko dauden arazo beren lekukoa da ETA.

Don Xavier de Borbon-Parma, azken bigarren erregegai karlista (1936-1975), Euskal Herriko foruak errespetatuko zituela zin egiten ari zelarik, Gernikako haritzaren aurrean, 1950eko ekainaren 26an.

MIKEL BELASKO / IRUNEA

«Leitzaran irabazi dugu. Orain Bi Ahitzak» leitu zitekeen San Lorenzo izeneko trazadura aprobata eta biharamunean. Jakina *Bi Ahitzak* Irurtzun pasata ikusten diren bi haitz izugarriak dira, hots, *Dos Hermanas* izenarekin denok ezagutzen dugun alderdia. Inork ez du kritikatu behar alderdi hori salbatu nahia baina bai izen berri bat asmatu izana.

Denona den lekuari horrelako izen hita emateak ez luke barkariorik izan behar, haserretu beharko ginateke denok asmakizun honen aurrean. Hala ere, eta zoritxarrez, Lurraldekoek ez dute egin euskaldunek askotan egin dutena baizik, aurretik tradizio-rik ez dagoelakoan tradizio berria sortzea.

Harrigarria da baina Lurraldekoek —Orixek ez leitzera konprenigarriagoa da— ez omen dute ikusi Euskal Herriko Atlas, ezta Nafarroako Gobernuak kokatu duen kartela eta, hau bai barkaezina, ez omen dute EGUNKARIA irakurtzen, toki guzti horietan *Dos Hermanas* euskaraz esateko aukera batzuk aurkitu bait zitzaketen. Bat baino gehiago, gainera, euskaldunak aberatsak bait gara, aberatsegi akaso, toponimo kontuetan.

Orixek *Bi Aizpa* erabili zuen eta honi jarraitu diote ia guziek orain arte, grafia aldatetarik gorabehera, Euskal Herriko Atlasen, Arantzadi Elkartek EAE-Lean eta EUEko Irurtzun proiektuan esaten baterako. Nafarroako Gobernuak ere, antza, horren aldeko apostua egin du *Bi Ahizpetan* bertan honako kartel hau paratzearekin: «Paso de las Dos Hermanas/Bi Haizpeko pasabidea», —izen sujerentea, ez bait dakigu aurrean duguna kartel ofizialetan ia ezinbestekoa den akats ortografikoa den edo bi haitz-azpi jarri nahi izan duten—.

Honekin aski ez zelarik orain EGUNKARIA *Axitarte* erabiltzen du Orixek *Bi Aizpa* deitu zuena izendatzeko. Apostu fuertea jakin bait dakite inork ez duela *Axitarte* zer den asmatuko.

Zoritxarrez, batek baino gehiagok kokatu izan du jadanik izen hau Leitzaran bukolioan zer adierazi nahi duenari erreparatu gabe. Akats larri xamarra

informatu nahi duen komunikabide batentzat. Baina zergatik ailegatu da hain deitoragarria den egoera honetara? Ez al dute bertako euskaldunek gure gogoasetzeko izen egokirik? Ez ba, ez omen dute. Zehatzago izateko badituzte baina ez omen zaizkigu gustatzen edo ez ditugu ezagutzen.

BERTAKO EK ERDARAZKO IZENA

Aditu dezagun Latasako agure honi Koldo Arto-lak Plazaoraren gainean, zer hartu zion: «*Ta òmen eé 'Làs dos hermanatán' bi tunél, mótxak...*». Eta hau ez da salbuespena. Golaratzen ez da beste izenik ezagutzen eta herri honetan pasabidea lehiopetan izateaz gain euskaldun petoak dira.

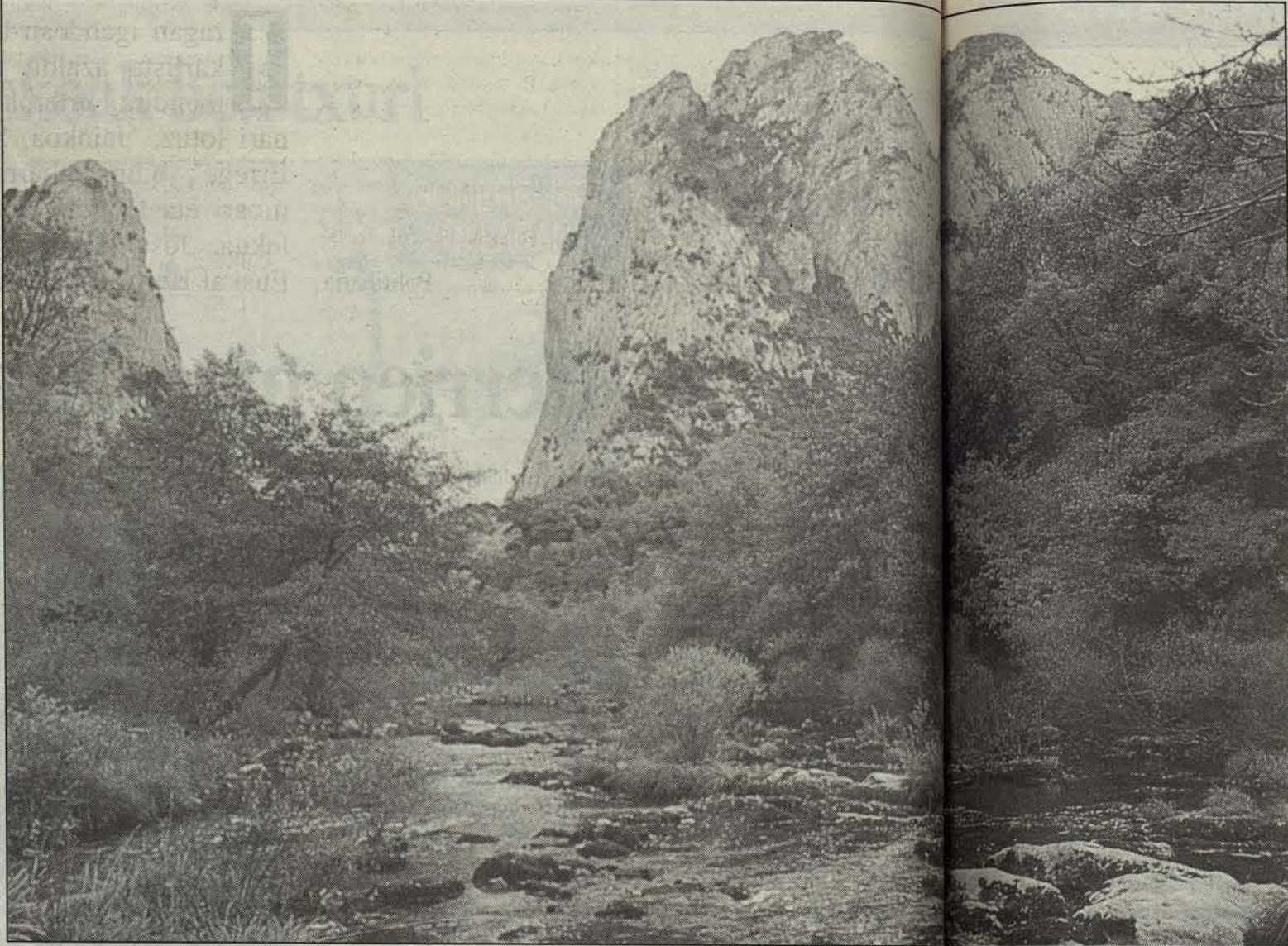
Baina bistan da halako forma erdaldunak, beste askok bezala,

Bistan da *Dos Hermanas* eta antzeko forma erdaldunek min ematen diotela euskaldun zintzoari, eta horregatik tabu bilakatzen du segituan su et gar ekiten diolarik jatorrizko izenaren bilketari.

min ematen diola euskaldun zintzoari, eta horregatik tabu bilakatzen du segituan su ta gar ekiten diolarik jatorrizko izenaren bilaketari. Abentura mota hau, toponimo galduen bilaketa deitu genezakeena, oso errotua dago gure artean, gure geografia eta historia ezin hobeak bait dira praktikan jartzeko.

Orain Etxarri-Aranatzek erabiltzen den forma ezagutuko dugu. Hor hitzun batzuk, gehienek *Dos Hermanas* erabiltzen bait dute, *Aizpea* esaten diote pasabideari. Horren berri Rafael Carasatorre etxarriarrak eman zuen. Ikertzaile honek Sakanerri guzia kurritu du, eta ez du besterik aurkitu.

Nola edo hala datu hau interesgarria da, batzuen ustez *Aizpetik* hasi eta etimologia ero baten bidez *Dos Hermanas* sortu delako. Egia esan hori entzun dugu behin baino gehiagotan nahiz eta idatziz ezin aurkitu. Euskaldunek *Aizpea* esaten zutena er-

Basaburua aldera kontatzen denez, Irurtzunen parean dauden bi malkorrak lixua jotzeko erabiltzen ziren behialan. Egun ez dira horrelakorik ezagutzen, baina pasabide hau famatu egin da dezente bertatik pasako den autobidea dela eta. Horrekin batera izenaren eztabaida

lerratu da euskal *Hermanas* erdaraz, *Axitarte*, *Aitzpitarte*, *Bi Haizpak* eta makina bat proposamen izan dira harkularen egileak, Nafarroako toponimia taldeko zarako koordinatzailea, azken horren alde agertu dire argudioak.

Bi ahizpak, erizpide elogikoen beharraz toponian

daldunek itzuli nahi izan zuten eta *Haitz pea Ahizparekin* nahastuz eta gainera bi ahizpa zirela konturaturik *Dos Hermanas* sortu zuten. Horrela, etimologia kaskar batetik, esplikatu izan da eskuarki gaztelarazko toponimoaren sorrera. Oteizak ere antzeko zerbait aurkeztu digu 'Quosque tandem' liburuan. Bere esanetan Estornes Lasak adierazi zion euskaldunek *Dos Hermanas* izeneko malkorre *Aitzpitarte* esaten zirela. Baina datua zalantzazkoa da eskola bereko idazleengan aurkitzen ditugunak bezalakoak.

PARAJEAREN HISTORIARI ERREPASOA

Nola heldu da hain egoera aldrebesa? Galdara honi erantzuteko parajearen historia ezagutu beharra dago. Gaur egun pasabide hau ezinbestekoa iruditzen bazaigu ere ez da beti hain garrantzitsua izan. Errotaraino gaitzak bide hau ebizatzen zuten eta Bordelerako gaitzada honek *Oskiaten* eta Iruñen barna segitzen zuten. Gero, egun

erabiltzen den bidea egin baino lehen, itsasora joateko Belate aukeratzeko zen beti beti eta Irurtzongo bidea inor gutxi erabiltzen zuten, eta beraz ez zuten izen

Batzuen ustez, *Aizpetik* hasi eta etimologia ero baten bidez *Dos Hermanas* sortu zen. Egia esan hori entzun dugu behin baino gehiagotan, Oteizaren 'Quosque tandem' liburuan, besteak beste, nahiz eta idatziz ezin aurkitu.

berezirik behar.

Baina bidea egiten eta Donostia eta Iruñea lotzeko gune estrategiko bilakatzen denean egoera guziz aldatzen da. 1780an bidea egiteko lehenbiziko proiektua egiten zen, Ochandategui izene-

ko injenilariak prestatua, eta beranduxeago bi hiriburuak lotzeko egitasmo hau Diputazioaren aurrean aurkeztu zen. Bost alternatiba eman zituen.

A/ Iruñea-Irurtzun-Lekunberrri-Azpirotz-Gorriti-Areso-Andoain. Ibilbide honek ez zuen Tolosa ukitzen eta ibilbiderik laburrena zen, 13 legua eskax besterik ez. Baina Gorriti aldean altuegia zelako eta beraz neguan bidea gaiztotuko zelakoan baztertu zuten.

B/ Ibilbide bera baina Tolosan barna. Luzexago eta Gipuzkoan oztoko geografiko gehiago zitu.

C/ Gaurkoa. Zelaiena, luzeagoa izan arren. Ochandategui *Bi Ahizpak* salbatzeko aukera eman du baina berak ere handik pasatu nahiago du gorabeherak ahal den gehiena baztertze.

D/ Lakuntzan barna.

E/ Errazkinen barna.

1786. urtean lanak hasiak ziren Nafarroan baina Ochandategui kexu zen —gaur bezala—: «*que*

leguatan bidea lau dela eta aipatutako errotatik oso hurbil malkor batek bidea oztopatzen bide zuela. Beste dokumentu batean «*en el estrecho donde el molino de Agita*», hots, *el estrecho* delakoak ez du izenik. Hiru dokumentutan erabiltzen duen izen bakarra *Las Peñas* da, *ad hoc* sortutako izena besterik ez. Beraz, ia dudarik gabe, garai hartan lekuak ez zuten izen jakinik. Eta ukazina da *Dos Hermanas* oraindik asmatu gabe zegoela, 20 urte geroago izena salbuespenik gabe erabiltzen baita.

Bide garrantzitsu hau eraiki izanak eragina izan du toponimian. Inoiz ez bezala bidariariak

Gerta zitekeen *bi ahizpak, dos hermanas* eta *two sisters* toponimoak denak batera sortzea. Ezin jakin, baina, zein hizkuntzatan sortu zen lehendabiziko aldiz.

ugaldu ziren ataka estu horretatik eta ezpairik gabe kanpoko jende horrek bataiatu zuen lekua orain ezagutzen dugun izenarekin: *Dos Hermanas*. Ezin uka, garai hartan izandako gerrek inportantzia izan zutela toponimoaren sorreran. Kanpotarrek toponimo bat sortu eta bertakoei ezartzea gaurazik normalena da, eta behin *Dos Hermanas* sortuz gero etengabe agertzen da liburu guztietan.

Lehenbiziko aldiz 1822an Florencio Idoatek argitaratutako faccioso baten eskutitzean aurkitzen da. Bigarren aldiz C.F. Henningsen ingelesaren liburuan, gaztelaniaz eta ingelesez «*Two rocks, wich arccalled the two sisters*». Karlstadetako ekintza bati buruz, azkeneko bulkada eman zion izenari eta gai honi buruzko liburuetan ezinbestekoa suertatuko da.

1856an lehenbiziko aldiz argitaratzen da plano batean, Itinerario General Militar de España delakoan. Literaturan Navarro Villosladak ematen dion sarrera «*Amaya o los vascos del siglo VIII*» liburuan. Laburbilduz, errepidea egin ondoren bidea maiz erabiltzen da eta parajeak kanpoko izena jasotzen du. Euskaraz ez da deus idazten karlistadari buruz eta horregatik 1950 arte, Orixek erabiltzen duen arte ez daiteke dokumentatu, ingelesezko forma baino 120 urte beranduago.

Hala ere ezin esan 1950 arte euskaldunek ez zutela izan izenik. Gerta zitekeen *bi ahizpak, dos hermanas* eta *two sisters* denak batera sortzea. Ezin jakin, baina, zein hizkuntzatan sortu zen lehenengo aldiz. Toponimo inportante hau hizkuntza batetik bestera lerratu zuen problema-rik gabe. Baina forma erdaldunek azkar lortu zuten liburuatarako pasabidea eta euskaldunak berri-ehun urte itxaron behar izan zuten euskaldunek idazteari dioten mendeetako bildurragatik. Ho-

rren alde Orixe da, idazle bikaina eta toponimiari sarrera eman ziona frankotan. Orixeren toponimiaren erabilera aztertuz gero garbi azaltzen da ez duela maite itzulpenetan aritzea, eta gainera inork baino hobeki ezagutzen zuen Euskal Herriko eta Nafarroako toponimia.

ORIXEK BI AIZPA

Dudik ez, idazleak forma euskaldunak ezagutzen zituen, baina erizpide zuzenez errespetatu zituen euskaldunen artean erabiltzen zirenak, Estella eta Peralta, kasu. Orduan *Bi Aizpa* salbuespena ote? Lojikoagoa da pentsatzea *Bi Aizpa*, gainerako toponimoak bezalaxe herriaren-gandik jaso zuela. Argitzekoa ez da baina, tamalez, ea *Bi Aizpa* herriak sortu zuen ala gaztelaritik itzuli zuen.

Dos Hermanas euskaraz esateko toponimorik egokiena beraz aurkitu dugu: *Bi Ahizpak*. Orixerekin hasi eta gaur arteko liburu guztietan erabiltzen den forma bakarra da. Hau aski ez balitz gogoratu behar da gaur egun *Dos Hermanas* ez direla bakarrik bi haitzak eta bien arteko pasabidea, eta Irurtzun eta Latasaren arteko pasabide estu guziari esaten zaio-lar horrela 1860an jadanik. Eta *Bi Aitzak* eta *Axitarte* ez dute baldintza hau betetzen. *Axitarte* batez ere motz gelditzen da, hain motz ezen pasabideraino ere ez den ailegatzeko. Gainera, *Bi Ahizpak* badu leku duin bat euskal literaturan.

Izen honen hiru etsaiak aztertuko ditugu: *Dos Hermanas*, *Axitarte* eta *Bi Haizpak*. Lehenbizikoari dagokionez, bat baino gehiagori harrigarria egiten zaie gaztelarazko forma euskaraz ere proposatzea, baina hau da gaur

euskaldunek darabilten ia forma bakarra. *La Concha* errespetatzen den bezala, nahiz eta kontxa idatzi, errespetagarria da *Dos Hermanas* euskal ordainik aurkitu bitartean. Hala ere, Orixeren lekukotasuna ez da gutziestekoa, eta *Bi Haizpak* liburu guztietan aurkitzen den forma izateaz gain euskaldunen artean ere erabilia izan delako zihurtasuna badago.

ATXITARTE BAKAR BATEK

Bigarren etsaiak, lehenbizikoak baino interes gutxiago izan arren, EGUNKARIA erabiltzen denez gero luze iruzkintzekoa da. *Axitarte* munduan pertsona bakar batek ezagutzen du eta pertsona hau ere kontraesantzen ari da forma hau erabiltzen duenean. Pertsona honek berak informazioa eman zien Nafarroako Euskal Izendegia egin zutenei eta liburu horretan oinarriturik EGUNKARIA usu baliatzen da forma honetaz. Nafarroako toponimia txikia biltzen ari zen taldekoak ere, informante bera-rengana joan ziren baina harrituraz ezin izan zuten planoaren gainean paratu informantea, ez bait zen batere fidagarria datu honen gaineko zehaztasunetan.

Lehenbizi *Dos Hermanas Axi-te* zela. Gero *Axiterte* zela. Berriz ere galdetu zioten nola esaten zidiztaion bi haitzen arteko pasabideari eta berak erantzun: «*Euskeras, euskeras estakit El paso de dos hermanas esaten diote*».

Baina horretaz gain zein da formarik zuzenena. *Axita*, *axite*, *axitarte*...? Gogoratu behar errota eta ermita den leku horri erdaraz *Ajita* esaten zaiola Irurtzunen eta euskaraz *Axita*. XIV. mendean bertan zen *Aizita* izeneko gaztelu-ari zor diogu izena eta ez, tamalez, *Aitzeta*

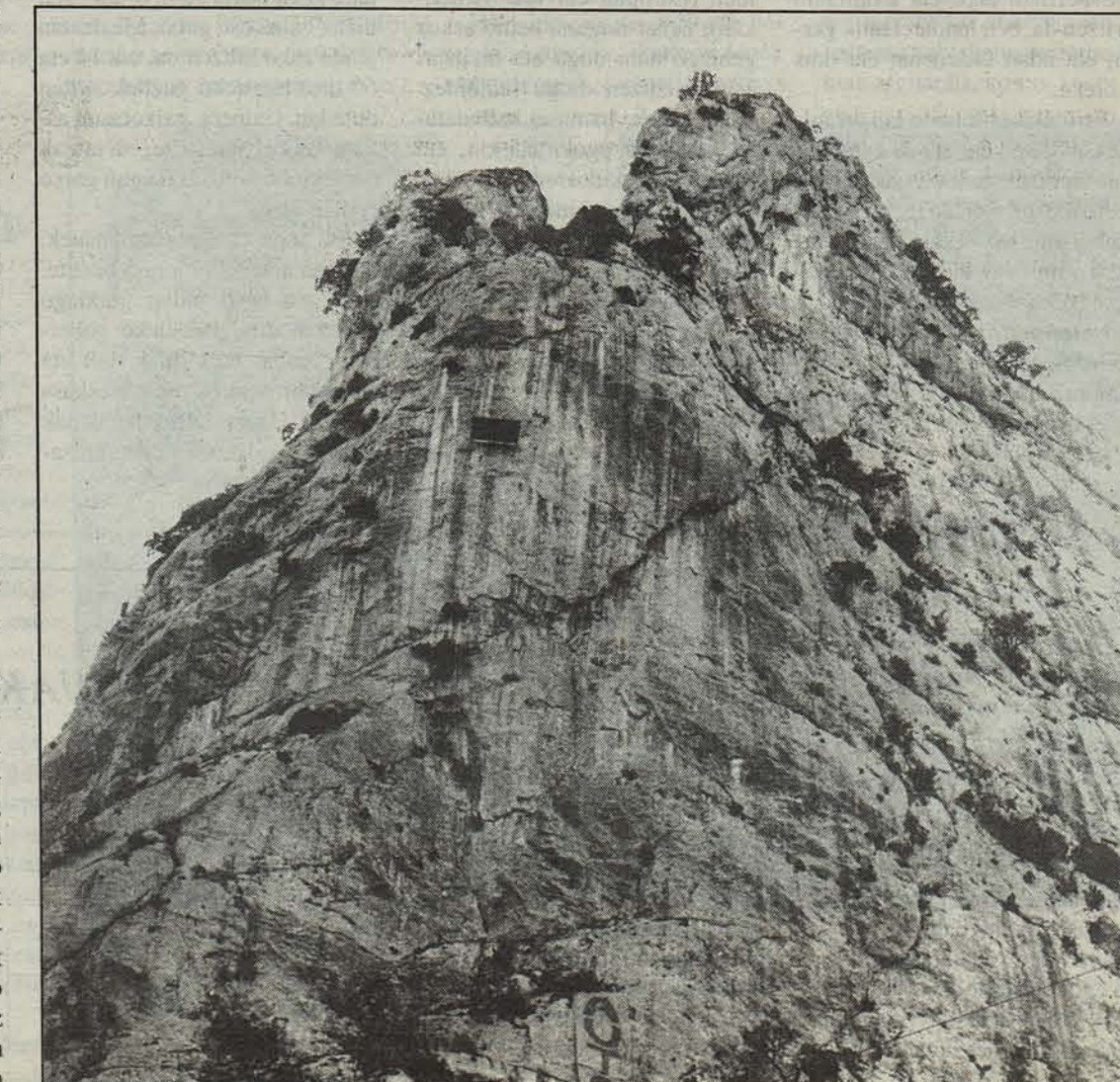
edo gisako etimo bati. *Axitarte* tx sobran du beraz. Esan gabe doa gainera toponimioan ikusten den arte posposizioak gure toponimian behin ere ez duela potxe edo mendizintzuraren esanahia. *Axitarte* ez da bi *Axitaren* arteko ezer *Axita* bakarra delako, *Axita* izen bat baita eta ez ukitu daitekeen zerbait. Izatekotan, *Axita*-ren erdian dagoena izan daiteke.

Bi Haiztei buruz ezer gutxi. *Ad hoc* sortutako izena tradizio-rik gabe eta deskribapen soilean oinarriturik bait dago.

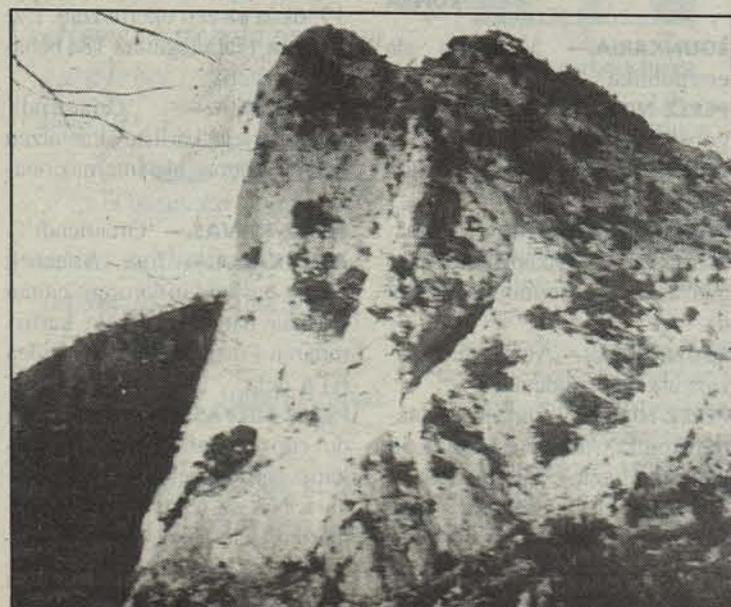
Bukatzeo esan toponimoak ez direla jostailuak. Izaki ahulak dira gehienetan eta horregatik errespetua behar dute. Eta ez da

Erota eta ermita den leku horri erdaraz *Ajita* esaten zaio Irurtzunen, eta euskaraz *Axita*. XIV. mendean bertan zen *Aizita* izeneko gaztelu-ari zor diogu izena eta ez, tamalez, *Aitzeta* edo gisako etimo bati.

zilegi haien ahuleziak baliatzea kentzeko eta aldatzeko gustoko ez ditugunean. *Bi Ahizpak* izena ezin da ahaztu *Axitarteren* mendeetan nahiz eta azkeneko honak euskaldunago irudi. *Axitarte* Axitan dago eta *Axita* *Bi Ahizpetan*; *Axitarte* ez da, beraz, *Dos Hermanas*. Toponimo bat parasi-to eta oztoko bilakatzen da baldin eta kokatzeko eta informatzeko funtzioa galtzen badu eta euskaldunen diferentziaren banderatzat hartzen badugu. Hau kontutan hartzen ez bada irakurlea nahasi besterik ez da egiten.

1788z geroztik pasabide garrantzitsua izan da.

Autobidearen kontrako protesten lekuko.

JOXE

JOXE

Gazteendako Zokoa

Murgil handia

Podiceps cristatus
Ahatere tamainakoa
Kabia ere uran para-
tzen du
Nafarroan urria

Uretan beti

Ahate baten tamainakoa, murgil handiak ez dauka horren itsasari eta lepoa ere luzeago eta tenteagoa du. Bere bizitza osoa uretan ematen du, bertatik ateratzen bait du elikagaia. Mokoia zuzen-zuzen eta oso zorrotza dauka, eta arrainak, txapiskolak eta insektu franko izaten dira bere gogoko elikadura osatzen dutenak.

Arre koloreduna gibelaldean, bularra txuria dauka, baina bere itxura aldatu egiten da udan zein neguan. Erruteko garaian —udaberrian— lumak ateratzen zaizkio burualdean, ikusgarriak oso, baina udan desagertu egiten dira.

Dotore oso egiten du igeri, eta frankotan ur azpitik aritzen da. Udaberrian, laku eta zingiratan aritzen da, beti landaretzatik gertu, eta udan urdunetan eta ikus daiteke.

Errutaldia hiru edo lau arrautzekoa izaten da, eta 28 egun pasata ateratzen dira txitoak, lehen-dabiziko unetik jada igeri egiteko gauza direnak. Kabia uretan paratzen dute, ur landarez egindakoa, baina oso sendoa.

Nafarroan nahikoa urria da, eta soilik hegoaldera aurki daiteke, zingira, uharka eta urdunetan, esan bezala, ibaiak ez bait ditu batere aproposak.

Amazoniako indiararak

JESUS AIZKORBE

Amazoniako indiarren arazoak ez dira bakarrik gaur egun suertatzen direnak, baizik eta orain dela 500 urte gertatutakoak ere badira.

Duela 500 urte, gure arbasoak Amerikara iritsi ziren. Gure arbasoen botere politiko eta ekonomiko nahiagatik, Hego Amerikan lasai bizi ziren indigenak erabat zapalduta izan ziren. Hortik aurrera, bere populazioa asko jeitsi egin da baina oraindik orain borrokan dira.

Hauen pentsakera moduak erabat liluraturik utzi nau. Hemen (Europar eta Ipar Amerikan), behar duguna baino askoz gehiago nahi dugu eta bizitzari asko eskatzen diogu (adibidez, kotxe berria, hamasei balbulatua eta aire egokituarekin, eta nola ez, auzokidearena baino hobea). Amerikako indioek, berriz, behar dutena bakarrik nahi dute, ez dute gehiagoren beharrik. Gainera, European, lan asko eginez aberatsak izango garaile uste dugu, eta orduan, deskantsatu ahal izango dugula. Eta berriz, haiek, lan gutxi (beharrezkoena) eta asko deskantsatu egiten dute.

Baina gaurko arazoa oso larria da ere. Gero eta tribu gehiago desagertzen ari dira. Arazo larri honen errudunak Brasileko zenbait agintari dira.

Orain amazonetan dauden meatzari asko eta asko maulatiak izan ziren. Gobernuak, jendearentzat lurak amazonetan bazeudela esan zuen. Baina nekazariak, iristean, gobernuak esan ziena gezurra zela konturatu ziren, eta zer egin jakin gabe, meatzaritzan lan egiten hasi ziren, urre, zafiro eta abarren bila.

Baina orain arte oso urre gutxi lortu dute. Oso egoera txarretan egiten dute lan. Meatzatik ateratako zaku bakoitzatik ordaintzen diete, baina oso gutxi. Meatzetan jende asko hiltzen da, eta 14 eta 60 urte bitarteko guztiek egiten dute lan. Gainera, gaixotasun asko jasan behar dituzte, eta urteak 365 egun baditu, 200 egun gaixo egoten dira.

Eta meatzarien arazo hauek, indioen arazoei lotura badute. Gero eta herri indiar gutxiago geratzen dira. Brasileko gobernuak erabat baztertuak ditu eta euren borrokak oso eragin eskasa izan du. Hauen lurak beraienak dira eta landaretza guztia kutsa-

tzen dute, eta gainera, beraiekin dakartzaten gaixotasunek indioak kutsatzen dituzte.

Orduan, indiar hauek erreserbetara joan behar dute (beraiek 'Parque' deitzen duten lekura). Baina badaude joan nahi ez duten tribu asko, eta dauden lekuan geratu nahi dutenak.

Cayapotarrek bat egin duten tribu asko daude eta gerrate politikoetan dira. Cayapotarrentzat, lurra haragia da eta ibaiak, zainetatik isurtzen den odola. Honexegatik ez dute dauden lekutik aldegin nahi.

Nahiz eta etsai asko izan, badute ere laguntza politiko, ekonomiko eta soziala. Horrela, lurra ofizialki beraienak izateko, Sao Paulon lan asko egiten duten bi abokatu dituzte. Halaber, emakume amerikar batek, amazonean soberan dauden produktuak EEBBetan saltzen ditu, eta horren bidez diru asko lortzen du.

Laguntza sozialaren arloan, badute beraietaz eta beraien arazotaz arduratzen den pertsonai famatu bat ere: Sting abeslari famatua. Hemendik espero dut indioek burruka hau irabaz dezatela eta beren lurretan lasai bizi daitezela.

BASAIAUN

Baina, zer esaten duzu? Nola da hori...? Bai, bai, eskerrik asko.

Arrazoiak izanen du Tartalok, ez nekien nik gizonen astakeriek haraino ailegatu behar zutenik!

Lurraren beroketa urtero igoko dela dio, eta guzti honen sortzailea CO2 gasa dela aipatzen du.

Tartalok beldur zegoen, eta ez da gutxiariko! Lehorketak, heriotz ugari, gosea, gaixotasunak, eta nork daki zer gehiago gerta daiteke beroketa honek aurrera egingen badu, Antartida eta Artikoko izotzak urtutzen badira! Ezta pentsatu ere! Gehiegi da niretzat!

Tartalok esaten duenez, gasa honek geruza bat osatzen du atmosferan eta lurra duen beroa, horren kontra jo eta gero, lurraren barruan mantentzen da.

Geruza honi, negutegiaren antzeko ondorioak sortzen dituelako, 'negutegi efektua' deitzen zaio. Efektua hau bost gasek osatzen dute. CO2 garrantzitsuenak izan arren, ozonoak (O3), metanoak (CH4), oxido nitrosoak (N2) eta CFC izeneko gasek ere badute zer ikusirik.

Tartalok esan duenez, eta hau, irakurle, betetzeko jakinarazten dizut, garraio publikoak erabiltzeak, etxean erabiltzen dugun energia ahalik eta gehien gutxitzeak —argia eta telebista piztuta utzi gabe—, ur hotza ahalik eta gehien erabiltzeak, eta garrantzitsuenak, kontsumista ez izateak, izugarriko ahorro energetiko, ekonomiko eta ekologikoa ekartzen du.

Spray famatuak ez erabili, ozono geruza handituz gero, 'negutegi efektua' ere areagotuko bait da. Zure udaletxearekin eskatu informazioa energia aurrezteko moduak zeintzu diren jakiteko,

KAZKARROAN

Leitzatik Bortzirietara

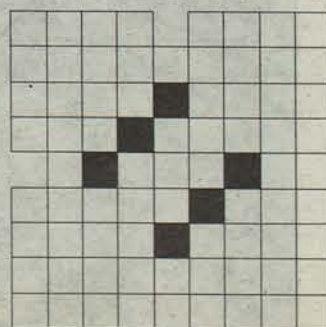
Bertso Eskolen topaketa zela eta, Bortzirikoak ez ziren azaldu. Horra Leitzakoen erantzuna.

Lau hilabete pasa ditugu egutegira begira, faltan botatzen dugu guztiok Elizondoko mobida dagoeneko elkartu ginen 'batzuk' mugitu balira aspertu gara zuen deiaren zai egoteaz, aski da! lehen goizutarrak ziren ta orain rajatuak non dira

Denok batera giro onean egon gara orain arte eta geroztik itxi zaizkigu hainbat eta hainbat ate ondo dakigu sei zaharrekin hartu duzuela parte goizuetarrak eta leitzarrak urrun utzirik aparte Gaiarren hiru bertso botata gutaz ahaztu al zarete?

Leitzako Bertso Eskola

HITZ GURUTZATUAK

EZKER-ESKUIN: 1.- Bizkaieraz, gabe, bari. (Ald.) Burruntzali. 2.- Nafarroako herria. 3.- Eguna. Animalia adardun. 4.- Gipuzkoako herria. Zikiroa. 5.- Berrogeitamar. Aratu aditzaren infinitiboa. Lehenengo. 6.- Bizkaieraz, lepoa. Guztia, denak. 7.- Ibaian gaineko igarobide. Putzu. 8.- Duela gutxi. 9.- (Ald.) Alegera. Toka, noa.

GOITIK-BEHERA: 1.- Badago. Zuhaitz mota. 2.- Erabateko neke. 3.- Katu, hitz elkartetan. Kolore iluna, more. 4.- Oratu aditzaren infinitiboa. Edari alkoholduna. 5.- Tona. Bizkaieraz, garoa, iratzea. Kontsonantea. 6.- Maindre, mihise. Zango atal. 7.- Leukake. Bizkaieraz, oinetako. 8.- barazki mota. 9.- Zauze. Zintzorik.

Zaharrak berri

Goiz ollanda berandu ollo.

Neska goiz gizonkoa, berandu ezkontzen.

Sunbilla

Hireak estali eta besteenak agertu: ez haiz gizon prestu.

Norberen akatsak gorde eta besteenak kritikatzean.

Larraun

—Atzo gabeko hamaiketan etxeratu nintzen eta kanpaikada bakoitzeko bizkarreko bat eman zidan aitak.

—Eskarmentatuko zinen orduan!

—Bai, gaur ez naiz ordubata arte joango.

Bizi Bizian

Hierbaola: ipuinen apologia

Hierbaola argitaletxe gazteak laugarren alea aurkeztu berri du, euskal narratzaileen antologia bat, alegia. Antologia berezia, argitaletxea bera bezalaxe, soilik ipuinen arloa jorratuko bati du. Gaur arte lau ale argitaratuta, badute bospasei liburu urtero ateratzeko asmoa, eta horrezaz gain, Leopoldo Alas ipuin lehiaketa birsortzeko helburua paratu dute. Izan ere, ipuina bait dute, bistan da, gogoko.

ALBERTO BARANDIARAN / IRUÑA

«Ipuinak izugarri gustatzen zaizkigu eta elkartzen ginen bakoitzean liburu aritzen ginen. Horrela, behin aposturen bat egitea deliberatu genuen, eta hemen gaude». Horrela laburbildu dute Juan Luis Gonzalez eta Pedro de Miguelek Hierbaola argitaletxea sortzeko erabakia. Urte t'erdia pasatxo dagoeneko erabakia hartu zutela, eta pasa den abenduan kaleratu zuten lehendabiziko alea: Esteban Padrosen 'Los que regresan' ('Itzultzen direnak'). Horri beste bi alek jarraitu zioten, eta duela gutxi argitaratu dutena, euskal egileei zuzenduta.

Ez dira sobera argitaletxe eta banatzailearen munduan burua sartzerantz auzartzen direnak, baina are ez ohizkoa izaten da argitaletxe berak ere esparru bat bakarrik hartzea. Hierbaola ipuinetarako sortu dute bi liburuzale amorratu hauek, eta, oraingoz, ez dute besterik buruan.

«Jendeak ez du ipuina irakurtzen —azaldu dute—, irakurle askorendako ipuinak soilik umeendako direlako. Hala ere, testu oso onak eta baliagarriak aurki daitezke, ezezagunak oso».

Ipuin literarioa modalitate bezala XIX mendeko azken zatian jaio zen, European nazionalismo giroa zegoela, eta prentsaren mundua zabaltzen hasia zelarik. Hala ere, bere definizioa arrunt zaila dela aitortu dute, «bizia duen zerbait definitzea, berez, zaila bait da. Ipuina zerbait laburra da, baina literaturaren errekurtsu guztiak bere baitan dituen. Oso trinkoa da, baina laburra are trinkoago egiten duena».

Joseluis Gonzalez eta Pedro de Miguel.

JOXE

LIBURUAK ESTATU OSOAN

Argitaletxearen asmoak ez dira bakarrik Nafarroara mugatzen, eta haien liburuak Estatu osoan zabaltzen dira. Horretarako, banatzaileen zerbitzuak kontratatu dituzte, eta emaitzen zain daude, ez bait dituzte oraindik lehendabiziko datuak jaso. Urtero bospasei liburu kalera ateratzeko asmoa dute, beti kalitateari eutsiz, baina gaur egun argitaletxeak duen egitura galdu gabe.

«Hierbaola ezaguna egin nahi dugu bere kalitateagatik, baina ahoz aho, ezin bait dugu oraindik aparteko egiturarik osatu. Kalko da ongi banatzea eta liburudendetara heltzea, eta horretarako laguntzaile onak aurkitu ditugu».

Hiru arlo jorratuko dituzte beriziki: kreaioa, ikerketa lanak eta antologiak. Lehendabizikoan

Esteban Padrosen lana sartu dute; ikerketa lanak Joseluis Gonzalezek Espainiako ipuinari buruzko liburuarekin zabaldu dute, eta antologiaren barruan, bi liburu dira ateratakoak: Gabonetako ipuinei buruzkoa eta aipatutako euskal egileei buruzkoa.

Hurrengo tituluek ere kalitate onekoak direlakoan daude. Lehendabizikoa Jose Ferrer Bermejo madrildarraren 'La musica

Ipuin literarioa definitzea oso zaila da. Zerbait laburra da, baina literaturaren errekurtsu guztiak bere baitan biltzen dituen. Trinkoa da, eta motza, are laburrago bilakatzen duena.

de Ariel Cahamaño' ('Ariel Cahamañoren musika') argitaratu dute, eta horren ondotik, Pedro Ugarte bilbotarraren liburu bat, 'Noticias de tierras improbables' ('Balizko lurretako berriak') izenburua duena.

Argitalpen soiletaz gain beste zenbait helburu ere badute buruan, tartean Leopoldo Alas izeneko ipuin saria berriro antolatzea. Sari hau Espainiako garrantzitsuenetakoa izan zen bere garaian, eta 1955etik 1969ra bitartean iraun zuen. «sari hau berpiztea lagungarria izango zaio askori, eta horren bidez egile gazteak ere ateratzeko aukera sortu eta bultzatu nahi dugu, ondoren sariak argitaratzeko».

«Euskal narratibak maila arrunt ona eta etorkizuna oparoa dauka»

A.B. / IRUÑA

Laugarren alean euskal narratzaileen antologia laburra atera berri dute, egile ezagun eta ospetsuen testuekin. Juan Luis Gonzalezen ustetan, «hemengo narratzaileak oso gutxi ezagutzen dituzte Espainian, eta soilik Atxaga eta Sastre dira nolabaiteko entzute lortu dutenak. Hala ere, maila arrunt ona da, eta etorkizun oparoa du euskal literaturak».

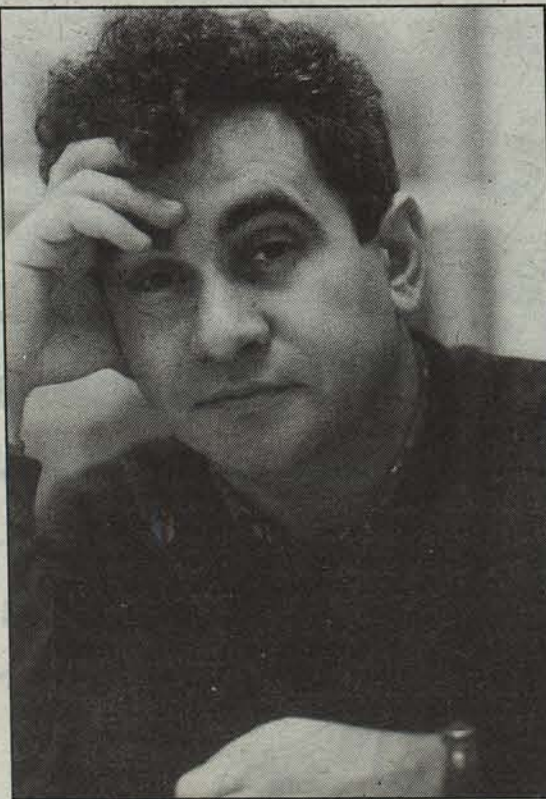
Antologia horretan euskara zein erdaraz aritzen diren egileak bildu dira, baina ezau jarri batek identifikatzen ditu: denek atera dute ipuin liburu bat gutxienez. Halaber, lehenetsuna eman zaie ipuinarekiko atxekimendu berezia erakutsi dutenei.

Aipagarrienak Bernardo Atxagaren 'Gauero aterako nintzateke paseatzera', Sarrionaindiaren hiru ipuin, Pedro Ugarteren 'Un tipo que escribe versos no es mas que un imbecil' ('Bertsoak idazten duena kakazu baino

ez da'), eta Jose Luis Merinoren 'Dagazinda', izan daitezke, besteak beste, baina horiekin batera, zerrenda luze eta zabal bat: Santiago Beruete, Fernando Luis Chivite, Luisa Etxenike, Maria Eugenia Salaberri, Iñaki Ezkerra, Paloma Diaz-Mas, Miguel Gonzalez San Martin, Arantxa Urretabizkaia, Jorge Gonzalez Aranguren, Santiago Aizarna, Pablo Antoñana, Ramiro Pinilla eta Martin Ugalde.

Horien arteko loturak ere azpimarratzen dira aitzinsolasean. Horrela, Pinilla, Antoñana eta Aizarna «Faulknerrek zuen garra» batzen ditu, eta Atxaga eta Sarrionaindia euskarak dituen izen garrantzizkoenetzat jotzen ditu. Ezkerra eta Ugarte lotzen duena, antologiaren egileen ustetan, umorea da, eta Chivite eta Beruete elkartzen duena, teoria eta intelektualtasuna.

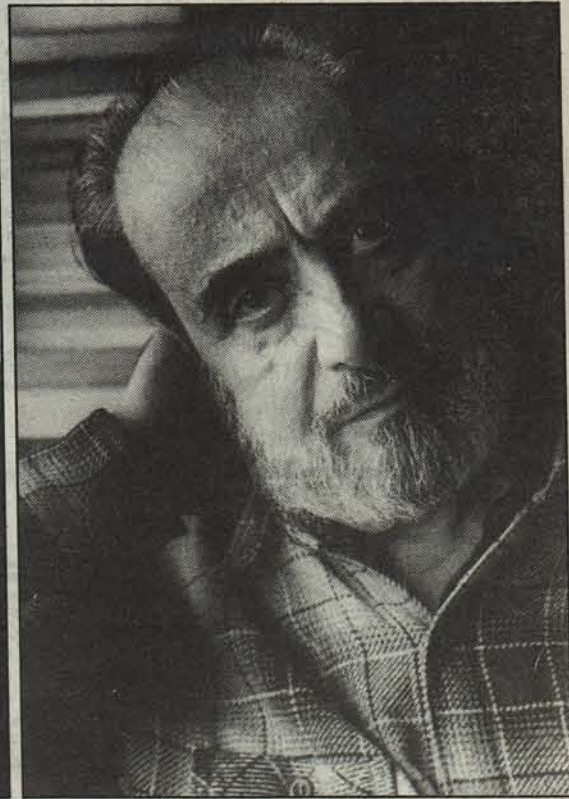
Hierbaolako bultzatzaileen iritziz, testu hauek lagungarriak izan daitezke hemengo egile

Atxaga eta Sastren testuak biltzen dira, besteak beste, antologian.

franko kanpoan ere ezagunak izan daitezke, «jendea, ipuin motz hauek irakurritakoan, animatuko bait da jatorrizko testuak irakurtzera».

Horien irudiko, «dagoen etorkizuna benetan ona da, horretarako osagai guztiak daudelako. Jendea liburu eta literatura egarri dago, osatzen eta egiten ari

VILLAGRAN

den publikoa delako, eta somatzen da izugarritzko mugimendua dagoela, nahiz eta jendearen exigentzia ere arrunt handia ez izan».

Loreak ere errespetatzeko kanpaina eratu du ANAT-LANEK

MATTIN KAPITANSORO / IRUÑA

ANAT-LANE talde ekologistak Nafarroan dauden lore eta landareen garrantzia eta balioa aldarrikatzeko kanpaina egin du aste honetan, 'Gure florak ere gure begirunea behar du' lemarrekin. Lau mintzaldik eta Urbasara mendi ateraldi batek osatu dute ihardunaldiak, ekologiarren ka-tearen barruan gutxiesten da-goen maila erreibindikatzen.

Gaur izango da, hain zuzen ere, mintzaldi interesgarrienetakoa, Luis Villar Jacako Institutu Ekologikoko doktorearen eskutik. Bertan Nafarroan aurki daitekeen mendi floraz arituko da, Gaztedi Etxean, 19.30etatik aurrera.

Nafarroako talde ekologistak helburu zehatz bat izan du ihardunaldi hauek antolatzerakoan: bere babes legalari buruz dagoen nahasketarekin amaitzea eta babes honi argi pixkat ekar-tzea, alegia.

Jose Carlos Irurzun taldeko partaideak azaldu due-nez, «inork ez daki oso ongi zeintzu diren landareak ba-besteke dau-den irizpi-deak, eta are gehiago, ba-bestuta dau-denak ere jen-deak ez ditu ezagutzen. Horrela, aha-legin bereziak egin behar di-tu Gobernuak landare hauek ezagutarazte-ko».

Arriskuan dauden landa-re eta loreak, baina, ez dira soilik alde ba-bestuetan edota mendie-tan daudenak, baizik eta in-

guru hurbiletan ere aurkitu dai-tezkeenak. «Iruñerrian —dio Irurtzunek—, Europako zonarik hoberenetakoa da orkideendako, eta, hain zuzen ere, hemen egon-da, hirietatik gertu, arrisku larrian daude. Horrela, jendeari jabeta-razi behar zaio hemen ere, hiri ondotik, badagoela zer babestu eta zer gorde».

Talde ekologistek ez diote se-kulan aparteko arreta eskeini flo-rari, baina honek ez du logikarik kate trofikoan duen garrantzia-rekin, Irurtzunen ustetan.

Urbasara egingo duten bisital-dian, mintzaldietan hitzeginda-koa jarriko da nolabait praktikan, bertan ikusiko bait dira mota as-kotako espezieak eta antzeman ahal izango da gaurko egoera.

ANAT-LANE-koek aholku bat ematen dute egune-roko praktikan segitu beharrekoa: landarek eta loreak bertan uz-tea. Gehien jota, ar-gazkietan jasotzea. «Gomendioak bakoi-tzaren baita-tik atera behar du, baina garbi dago erabile-ra... zuzena izan ezean, hobe dela landareak beren lekue-tan uztea. Hala ere, ga-rrantzitsue-na, neurri handiko ba-besa da, beste guztia mo-mentuko ekintzak bait dira».

mintzoak

Aurten ehun bat urte

● 1992 aparteko ospakizun eta ekitaldiz jositako urte hontan gauza askok ixil ixilik gertatu behar du, Jack destripatzaileari buruzko polizi-artxibotegi sekretuen irekidura kasu. Egia esan, 'destripadorologok' berek ez dute argibide inportanterik hortik ateratzeko itxaropen handirik gordetzen, hiru arrazoi direla medio: batetik, poliziak garaian emandako ondorioak erabat dezepzionagarriak izan ziren; bestetik, ehun urtetan zehar Scotland Yard-eko buruzagi guztiak beren posizioaz baliatu izan dira espediente miazteko, gauza berririk azaldu ez delarik; eta, azkenik, honezkero sobera ezaguna bide da funtsezkoari dagokionez.

Etsi aurretik, ordea, kontutan behar izango genuke bestelako ikertzaileak izan direla bai hipotesi mamitsu bai absurduenak apailatu dituztenak. 1988an, hilketen ehungarren urteurrena zela eta Wilson-Odell bikoteak teoria guztiak dozenaka bildu eta banan banan, gehientsuenek agian merezi ez zuten begiruneaz, eztabaidagarritzat jo zituen. Bertan aurki genitzake jatorri eta kondizio guztietariko gizakumeak, izendun zein izengabeak: atzerritarra, judua, medikua, sortzaina, artista, anarkista, printzea... Zerrendaren luzera adierazteko Sherlock Holmes bera akusatugaien artean dagoela esatea besterik ez dago. Horrexegatik harritzekoa da, nire irudiko, Holmesen kandidatek ukatzen zaion defentsa.

1888 urtean Arthur Conan Doyle ospearen gailurrean zegoen eta tamainako gertakari harrigarri haiek kenka ederrean jarri zuten. Beharrak bultzatuta Whitechapel auzoan murgildu omen zen arrasto eske, baita atarramenduren bat edo beste ere atera omen, baina kuriosoe-na da bere ondorioak ez zirela bat etorri Sherlock Holmesene-kin.

Bai egia da beronek Scotland Yardekoren aurkako aurreritzi aski zeukala; seguruenik frogei baino zalantzei erreparatu zien gehiago polizia bat Jack destri-

patzaileztat jotzerakoan. Urteak aurrera Holmesek hainbeste froga eduki gabe ere hipotesi horren aldeko zalantzak bizkor-tu egin direla nioke. Hiru ar-ra-zoibiderengatik, hain zuzen ere.

1.—Ordu orduko ikerketetan parte hartu zuten ajenteek ezin izan zioten erantzunik egokitu honako koxkari: biktimeengana hurbiltzeko eta hilketa lekutik aldegeteko Jackek zuen erreztasuna. Izan ere, polizia kopurua eta jendearen alarma zenbat handiagotu eta neurri horretan-txe areagotzen zen, nonbait, destripatzailearen patxada. Ezin ote liteke, alta, Jackek baino gehiago biktimek berek poli-zia-aren bota ixil berezietatik be-giratu behar izana?

Bai egia da Arthur Conan Doylek Scotland Yard-ekoen aurkako aurreritzi aski zeukala; seguru-erik frogei baino zalantzei erreparatu zien gehiago polizia bat Jack destripa-tzaileztat jotzera-koan.

2.—1910an Sir Robert Anderson C.I.D.-eko buruzagi ohiak, 'Oroimenak' bere liburu-an, aditzera eman zuen lehen hilketaren garaian prostitutek ez zutela poliziengandik zertan ezkutatu beharrik lana egiteko, aitzitik ere, elkarrekiko mesfi-dantza ezak gero eta nabarmenagotu behar izan zuen hilketak ugaltu ahala. Andersonen esanetan, honen eta beste arduraga-bekeria batzuren aurrean berak ezarritako neurriei esker ez zen hilketa berririk gertatuko. Hone-taz gainera, bere usteak bene-takoak suertatuko zirela dio, eta hiltzailearen izena ematekotan dagoela, baina hori ez litzate-keela publikoaren onerako izan-go, bai ordea departamentuaren sekretu-arauen kontrakoa.

Zehaztu bakarrik Anderso-nen susmoen arabera Jack judu

poloniar komunitatekoa zela, zergatik eta herikideek salatuko ez zuketeelako —beldurgarri zuen kaltea ez zen arraza jazar-pena, hain zuzen—.

3.—Scotland Yarden dau-tzan argibideen giltza edo, Sir Melville Macnaghten-en bitar-tez ezagutzen bide dugu. 1891. urtean, Sir Melville instituzio horren buruordea zela, Cutbush izeneko gaizkilea epaitegira eraman zuten zenbait barrabas-keria leporatzen ziotelarik. Di-rudienez, gizajoari hainbeste makurtu zi-tzaion proze-sua ezen Jack bera izateaz akusatatu bait zuten. Bere abokatuak, horretaz ko-mentziturik, defentsa utzi

zuen. Cutbushenak eginga zuela zirudien. Orduan, inork eskatu gabe, Sir Melville bere defen-tsan atera zen zera esanez, hor nonbait: lehenik, benetako Jack ez zatekeela pasatuko destripa-mendutik ebaki arinetara; biga-rrenik, benetakoak azken hil-keta burututakoan bere buruaz beste egin zuela, edo bestela familiarrek zoroetxeratu; azke-nik, hiru izen eman zituen, Cut-bush baino egokiagoak hiruak Jack izateko.

Baina hau luzeegi doa, baka-rrik gaineratuko dut hirukotea suizidak, judu poloniarrek eta mediku errusiarrek osatuta ze-goela.

Harrigarria da berauen aldeko seinaleak ez direla berebiziko gauza. Zerk bultzatu ote zuen halako goi mailako gizon hura esku sartzera hain argudio eska-sak azaltzeko izanik? 1892an Cutbush urkatu egin balute ehun urteren buruan agian ezer gutxi axolatuko ziguketen bidegabe-keria harek zein Jackek. Sir Melvilleren zintzotasun eta bo-tereari zor dizkiegu, nonbait, bai kezka zuzena bai gehiegizkoa; beraz, horren ordaina egingo dut galdera: Jack destripatzailearen kasuan zer ezkutatu izango zu-keen Scotland Yardek nahiago efikazia erakutsi baino?

Anjel Garzia Etxandi Idazlea

NOSKI
JATOR

ZVLDI EROA

